

Joanna Dybowska

PIN – Instytut Śląski w Opolu
j.dybowska@instytutslaski.com

Katarzyna Widera

Politechnika Opolska
Wydział Ekonomii i Zarządzania
Katedra Ekonomii, Finansów i Badań Regionalnych
k.widera@po.opole.pl

DEMOGRAFICZNE UWARUNKOWANIA I SKUTKI DEPOPULACJI W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM

Streszczenie: Zmiany zaludnienia województwa opolskiego w latach 1950-2011 są przykładem stanu populacji doświadczającej przez ponad 2 pokolenia najintensywniejszej w skali Polski emigracji dotyczącej rodzimych mieszkańców tej ziemi. Straty migracyjne zarówno w ramach migracji wewnętrznych, jak i zagranicznych wprowadziły populację mieszkańców Śląska Opolskiego w depopulację, która rozpoczęła się w połowie lat 80. XX w., na wiele lat wcześniej aniżeli pojawił się ujemny przyrost naturalny. Stwierdzenie tego stanu rzeczy było możliwe po wyznaczeniu nierejestrowanej migracji na podstawie konfrontacji danych spisów powszechnych i ewidencji bieżącej. Już dziś można mówić o domykaniu się pewnego cyklu demograficznego na Śląsku Opolskim od momentu częściowej wymiany mieszkańców po zakończeniu II wojny światowej i zasiedleniu jego obszaru przez ludność napływową do czasu ostatniego spisu powszechnego w 2011 r. Populacja licząca w momencie utworzenia województwa opolskiego na jego stałym terytorium około 700 tys. mieszkańców, największą liczebność osiągnęła na przełomie lat 70. i 80. XX w., nie przekraczając najprawdopodobniej liczby 1 mln osób, w 2011 r. po korekcie uwzględniającej nierejestrowaną migrację wynosiła 871 tys. W nadchodzących latach liczba mieszkańców województwa opolskiego może zmniejszyć się, jak wynika to z wyznaczonej funkcji wielomianowej, nawet do 750 tys., a w 2030 r. do 598 tys. a więc znacznie poniżej poziomu z 1950 r.

Słowa kluczowe: depopulacja, nierejestrowana migracja, ludność faktyczna, korekta liczby ludności, funkcja wielomianowa.

Wprowadzenie

Celem artykułu jest wyjaśnienie przyczyn wystąpienia zjawiska depopulacji oraz wyznaczenie momentu rozpoczynającego tę fazę w województwie opolskim, uznawanym za region migracyjny. Zagadnienia te zostały przeanalizowane z punktu widzenia bilansowania elementów ruchu ludności od 1950 r. (powoła-

nie województwa do istnienia) do 2011 r., w którym przeprowadzono ostatni spis ludności Polski. Analiza danych demograficznych w tak długim okresie, pomimo zmian w podziale administracyjnym Polski, możliwa była w odniesieniu do stałego obszaru województwa, którym okazało się terytorium wyznaczone granicami z lat 1975-1998¹. Używany w dalszej części artykułu termin województwo opolskie, jak i prezentowane dane dotyczą zatem każdorazowo właśnie tego obszaru.

Konfrontacja informacji pochodzących z dwóch zasadniczych źródeł danych o ludności, tj. ewidencji bieżącej oraz spisów powszechnych, pozwoliła wyznaczyć wielkość salda² migracji nierejestrowanego w ewidencji bieżącej³, by następnie o tę wielkość korygować przyrost rzeczywisty i liczbę ludności w analizowanych latach. Skorygowana o nierejestrowaną migrację w badanych latach liczba ludności województwa opolskiego była podstawą wyznaczenia funkcji opisującej dotychczasowe zmiany zaludnienia, tzn. w latach 1950-2011. Uzyskano wysoki stopień pokrycia przebiegu funkcji z wielkościami obliczonymi w ramach korekty, dlatego postanowiono kontynuować obliczenia aż do 2020 r. i 2030 r., by sprawdzić, z jaką liczbą ludności możemy mieć do czynienia za 10-20 lat, gdyby utrzymała się dotychczasowa tendencja.

Przystępując do poszukiwania momentu rozpoczynającego depopulację w województwie opolskim przyjęto dwie hipotezy badawcze. Pierwsza dotyczyła zawyżenia stanu ludności podawanego w oficjalnej statystyce GUS z powodu istnienia migracji nierejestrowanej w ewidencji bieżącej. Druga hipoteza była związana z oceną wpływu migracji na procesy demograficzne w województwie opolskim. Z punktu widzenia bilansowania elementów ruchu ludności przyjęto założenie, że to właśnie utrzymywanie się przez lata ujemnego salda migracji wprowadziło populację mieszkańców w fazę depopulacji, zanim jeszcze pojawił się ujemny przyrost naturalny.

1. Zjawisko depopulacji i jej przyczyny w województwie opolskim

Depopulacja jest to proces zmniejszania się liczby ludności. Demograficznymi przyczynami tego typu zmian zaludnienia na dowolnym obszarze jest nadwyżka liczby zgonów nad liczbą urodzeń lub ujemne saldo migracji (nad-

¹ Badany obszar stanowi 89,3% terytorium województwa z 1950 r. oraz 90,7% z 1999 r.

² Przeprowadzone obliczenia pozwalają wyznaczyć wielkość nierejestrowanej migracji w rozumieniu salda, a nie wielkości strumieni przepływów.

³ Obliczenia przeprowadzono uwzględniając jedynie informacje o liczbie czasowych emigrantów długookresowych, gdyż jak do tej pory napływ długookresowych imigrantów był znikomy.

wyżka odpływu nad napływem ludności) przewyższające przyrost naturalny. Depopulacja nie jest zjawiskiem nowym, występowała niejednokrotnie w przeszłości, ale wówczas przy wysokiej płodności możliwe było odbudowanie stanu ludności po okresowym jej zmniejszeniu, spowodowanym najczęściej jakimiś gwałtownymi zdarzeniami (np. działania wojenne, epidemie chorób).

Odmienność współczesnej depopulacji, która dotyka coraz większej liczby krajów europejskich, jest związana z kontekstem, w jakim się pojawia. Mówi się dzisiaj o „nowym porządku demograficznym” [Kotowska, 2014, s. 37] w Europie, wyznaczanym przez bardzo długie i ciągle wydłużające się trwanie życia, bardzo niską płodność, niegwarantującą zastępowalności pokoleń, oraz intensywne migracje.

Województwo opolskie od momentu powołania go do istnienia wyróżniało się na tle innych obszarów Polski największą intensywnością emigracji. Ogólne straty migracyjne najpierw spowalniały tempo wzrostu ludności województwa opolskiego w stosunku do całego kraju, a następnie doprowadziły do depopulacji, która rozpoczęła się znacznie wcześniej (połowa lat 80. XX w.) aniżeli pojawił się ujemny przyrost naturalny (2000 r.) [Dybowska, 2013, s. 195-205]. Obecnie jest to obszar Polski, dla którego ostatni spis ludności z 2011 r. wykazał największy ubytek nawet ludności faktycznej (-4,58%) w stosunku do jej stanu w 2002 r. Pozostałe województwa, w których również liczba ludności faktycznej się zmniejszyła – pomimo wzrostu odnotowanego dla całego kraju – to: łódzkie (-2,84%), śląskie (-2,37%), świętokrzyskie (-1,29), lubelskie (-1,06%) i podlaskie (-0,51%).

Tak więc województwo opolskie jest uznawane za przykład regionu migracyjnego, a precyzyjniej określając odpływu migracyjnego, przede wszystkim z powodu intensywnej emigracji. Migracje były i są istotnym elementem ruchu ludności zamieszkującej terytorium włączone w granice państwa polskiego w 1945 r. Historia tych ziem jest jedną z ważniejszych przyczyn wyjaśniających dużych rozmiarów emigrację dotyczącą – do czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej – głównie rodzimych mieszkańców województwa opolskiego. Na podstawie przeprowadzonych obliczeń można stwierdzić, że zanim wystąpił ujemny przyrost naturalny w województwie opolskim, łączne ujemne saldo migracji pochłonęło ponad 50% przyrostu naturalnego [Dybowska, 2013, s. 211], natomiast w poszczególnych latach emigracja niejednokrotnie pochłaniała cały przyrost naturalny wśród ludności autochtonicznej, na co niejednokrotnie zwracał uwagę w swoich badaniach R. Rauziński [1991].

2. Nierejestrowana migracja i korekta liczby ludności województwa opolskiego

Ograniczone ramy opracowania nie pozwalają na szersze omówienie zastosowanej metody (wykorzystania rejestrowanych współczynników natężenia ruchu ludności) obliczania składników ruchu ludności na badanym, stałym obszarze województwa od momentu powołania go do istnienia⁴. Warto jednak zaznaczyć, że kwestia ta miała zasadnicze znaczenie dla możliwości prowadzenia długookresowej analizy, gdyż w statystyce ludności gromadzone są w danym roku dane w odniesieniu do aktualnie obowiązujących granic administracyjnych, które przecież ulegały zmianom. W publikowanej statystyce ludności z lat 1950-1974 nie są dostępne dane na temat liczby urodzeń, zgonów czy migracji, obejmujące wybrany, stały obszar województwa opolskiego. Dopiero od 1975 r., kiedy wprowadzono, wraz z ówczesną reformą podziału terytorialnego kraju, gminę jako podstawową jednostkę terytorialną – dla której gromadzone są też dane demograficzne – można kompletować potrzebne informacje dla wybranego obszaru aż do chwili obecnej. Przeprowadzenie obliczeń dla lat 1950-1974 było zatem nieodzowne, by móc ocenić długookresową tendencję zmian zaludnienia na stałym obszarze województwa opolskiego. Uzyskane wyniki obliczeń składników ruchu ludności w latach 1950-1974 oraz wyznaczenie nierejestrowanej migracji i korekta liczby ludności w okresach międzypisowych (1978-2011) były podstawą poszukiwania funkcji opisującej zmiany liczby ludności województwa opolskiego od 1950 r. aż do chwili obecnej (tj. do momentu przeprowadzenia ostatniego spisu ludności w 2011 r.), tak by na jej podstawie móc określić możliwą do osiągnięcia liczbę mieszkańców w latach 2020-2030.

W dalszej części rozważań skupiono uwagę na wyjaśnieniu kwestii korygowania stanów ludności w latach, dla których możliwe jest wyznaczenie nierejestrowanej w ewidencji bieżącej migracji, czyli w trzech okresach międzypisowych: 1978-1988, 1988-2002 i 2002-2011.

Kluczowe znaczenie dla zrozumienia tego, co rzeczywiście działo się z liczbą ludności województwa opolskiego i kiedy najprawdopodobniej rozpoczęła się depopulacja, choć nie informuje o tym oficjalna statystyka ludności, mają lata 1978-1988. Zliberalizowanie przepisów prawa paszportowego i ułatwienia w ruchu turystycznym, jakie wprowadzono w latach 70. XX w. w Pol-

⁴ Objasnienia dotyczące zastosowanej metody obliczenia składników ruchu ludności od 1950 r. na stałym terytorium województwa opolskiego w latach, dla których brak jest danych z ewidencji bieżącej oraz wyznaczania nierejestrowanej migracji i korygowania liczby ludności zawiera praca: [Dybowska, 2013, s. 179-187, 195-216].

se, spowodowało, że w ówczesnych warunkach społeczno-politycznych publikowane dane na temat emigracji coraz bardziej różniły się z rzeczywistym odpływem ludności za granicę. To właśnie w latach 1978-1988 w świetle danych zawartych w systemie ewidencji ruchu paszportowego (SERP)⁵ można mówić już o zmniejszaniu się zaludnienia województwa opolskiego, a nie o wzroście, który wykazuje ewidencja bieżąca.

Tab. 1. Korekta liczby ludności województwa opolskiego^a w latach 1978-1988

Rok	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost rzeczywisty	Stan ludności według ewidencji bieżącej	Skorygowany przyrost rzeczywisty ^b I	Szacunek stanu ludności według skorygowanego przyrostu rzeczywistego	Skorygowany przyrost rzeczywisty II	Stan ludności skorygowany II
1978 NSP	x	x	x	969 068^c	x	969 068^c	x	969 068^c
1979	10 650	-10 738	-88	968 980	-88	968 980	-994	968 074
1980	9 810	-4 076	5 734	974 714	5 734	974 714	4 828	972 902
1981	10 529	-5 940	4 589	979 303	-2 289	972 425	-3 195	969 707
1982	10 607	-2 559	8 048	987 351	1 170	973 595	264	969 971
1983	10 903	-2 372	8 531	995 882	1 653	975 248	747	970 718
1984	10 295	-612	9 683	1 005 565	2 805	978 053	1 899	972 617
1985	9 309	-1 612	7 697	1 013 262	819	978 872	-87	972 530
1986	8 323	-1 943	6 380	1 019 642	-498	978 374	-1 404	971 126
1987	7 637	-5 063	2 574	1 022 216	-4 304	974 070	-5 210	965 916
1988	6 872	-6 506	366	1 022 582/ 1 013 513 ^d	-6 513	967 557/ 958 488 ^e	-7 428	958 488 ^e
1979-1988 Razem	94 935	-41 421	53 514	x	-1 511	-9 069	-10 580	x
Migranci według SERP 1981-1988	x	-55 025	-55 025	x	x	x	x	x
Razem	94 935	-96 446	-1 511	x	-1 511	x	-10 580	x

^a Województwo w granicach z lat 1975-1998.

^b Przyrost rzeczywisty został skorygowany w latach 1981-1988 o liczbę migrantów wykazanych w systemie SERP.

^c Ludność faktyczna według NSP 1978.

^d Ludność faktyczna według NSP 1988.

^e Ludność faktyczna według NSP 1988 pomniejszona o liczbę migrantów z systemu SERP.

Źródło: [Dybowska, 2013, tab. 49, s. 196].

⁵ SERP zawierał informacje o osobach, które wyjechały za granicę w latach 1981-1989. B. Sakson opracowała dane tego systemu i wyniki swoich badań opublikowała w pracy: [Sakson, 2002].

Jak wynika z zestawionych w tab. 1 elementów ruchu ludności w latach 1978-1988 z informacją o liczbie migrantów (55 025) długotrwale przebywających za granicą⁶, których pobyt przeciągnął się już wówczas poza zadeklarowany przed wyjazdem czas, liczba ludności zmniejszyła się o 1 511 osób, a nie wzrosła o 53 514 osób. Zawyżenia przyrostu rzeczywistego w ewidencji bieżącej dowodzi również porównanie stanu ludności faktycznej w województwie opolskim wykazanej w spisie z 1988 r. w stosunku do jej wartości w 1978 r. Wzrost tej kategorii ludności według spisów wyniósł 44 445 osób, a nie 53 514, czyli był niższy o 9 069 osób. Jeśli z kolei skoryguje się liczbę ludności faktycznej województwa opolskiego w 1988 r. o migrantów długookresowych, to jest ona niższa od ludności faktycznej w 1978 r. o 10 580 osób. Ubytek ten jest znacznie większy niż uwzględniona wcześniej przewaga migrantów długookresowych nad przyrostem rzeczywistym wynikającym z ewidencji bieżącej (1 511) o 9 069 osób. Ustalenia te mają istotne znaczenie dla dalszej oceny zmian zaludnienia województwa opolskiego. Gdyby posługiwać się kategorią ludności faktycznej, to mówilibyśmy o jej wzroście aż do 1994 r. (dane GUS), podczas gdy, jak starano się to wyjaśnić, proces zmniejszania liczby ludności rozpoczął się już w połowie lat 80. XX w. Wyniki kolejnego spisu ludności z 2002 r. potwierdzają zasadność korekty już w 1988 r., ponieważ liczba ludności faktycznej malała w okresie międzypisowym, a liczba osób długotrwale (co najmniej 12 miesięcy) przebywających za granicą na badanym stałym obszarze województwa opolskiego wzrosła do 82 844 osób. Liczba ludności faktycznej pomniejszona o migrantów długoterminowych w 2002 r. wyniosła zatem 916 448 i była też niższa od liczby ludności faktycznej skorygowanej o migrantów długookresowych w 1988 r. Ponadto należy dodać, że dla okresu międzypisowego 1988-2002 ewidencja bieżąca wykazała ubytek rzeczywisty, ponieważ zarejestrowane ujemne saldo migracji (-29 603) zniwelowało występujący w tym czasie przyrost naturalny (25 190). Trzeba też odnotować, że dla tego okresu analiza danych spisowych i ewidencji bieżącej wykazała ponownie występowanie nierejestrowanego odpływu migracyjnego, którego rozmiary były znacznie większe od zarejestrowanego ujemnego salda migracji.

⁶ Chodzi o osoby przebywające w krajach zachodnich do momentu przeprowadzenia spisu powszechnego w 1988 r. B. Sakson sugerowała, by osoby przebywające w krajach zachodnich poza zadeklarowany czas wyjazdu traktować jako emigrantów definitywnych.

Tab. 2. Korekta liczby ludności województwa opolskiego^a w latach 1988-2002

Rok	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost rzeczywisty	Skorygowany stan ludności według ewidencji bieżącej I	Skorygowany przyrost rzeczywisty II	Skorygowany stan ludności II	Stan ludności według GUS
1988	x	x	x	958 488 ^b	x	958 488 ^b	1013 513 ^c
1989	5 442	-3 023	2 419	960 907	-386	958 013	1 015 932
1990	4 592	-1 262	3 330	964 237	525	958 449	1 019 262
1991	4 122	-1 526	2 596	966 833	-209	958 151	1 021 858
1992	2 984	-405	2 579	969 412	-226	957 836	1 024 437
1993	2 381	-1 662	719	970 131	-2 086	955 661	1 025 156
1994	2 474	-2 117	357	970 488	-2 448	953 124	1025 513
1995	1 151	-2 958	-1 807	968 681	-4 612	948 423	1 023 706
1996	974	-1 918	-944	967 737	-3 749	944 585	1 022 762
1997	754	-1 922	-1 168	966 569	-3 973	940 523	1 021 594
1998	722	-2 043	-1 321	965 248	-4 126	936 308	1 020 273
1999	158	-2 013	-1 855	963 393	-4 660	931 559	1 018 418
2000	-8	-3 427	-3 435	959 958	-6 240	925 230	1 014 983
2001	-237	-3 494	-3 731	956 227	-6 536	918 605	1 011 252
2002 V ^f	-319	-1 833	-2 152	954 075 /916 448 ^d	-3 314	916 448 ^d	1 009 100/ 999 292 ^e
Razem 1988- 2002	25 190	-29 603	-4 413	-4 413/ -3 7627	-42 040/ -4413 -37 627	-42 040	-4413/ -14221

^a Województwo opolskie w granicach z lat 1975-1998.

^b Ludność faktyczna według NSP 1988 pomniejszony o liczbę migrantów wykazanych w systemie SERP (55 025).

^c Ludność faktyczna według NSP 1988.

^d Ludność faktyczna według NSP 2002 pomniejszona o migrantów długookresowych.

^e Ludność faktyczna według NSP 2002.

^f Elementy ruchu ludności i stany ludności obliczone na maj 2002 r. (moment krytyczny spisu).

Źródło: [Dybowska, 2013, tab. 51, s. 199].

W kolejnym okresie między spisami powszechnymi z 2002 r. i z 2011 r. dla województwa opolskiego corocznie odnotowywano w ewidencji bieżącej ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji, czyli oba te elementy ruchu ludności powodowały dalsze zmniejszanie liczby ludności. Rzeczywiste rozmiary odpływu migracyjnego w tym czasie, jak się ocenia, też były wyższe niż odnotowane w ewidencji bieżącej, ponieważ ubytek liczby ludności spisowej (faktycznej) był większy (o 10 935 osób) niż wykazany w ewidencji bieżącej.

Tab. 3. Korekta liczby ludności województwa^a opolskiego w latach 2002-2011

Rok	Przyrost naturalny	Saldo migracji	Przyrost rzeczywisty	Stan ludności według ewidencji bieżącej	Skorygowany przyrost rzeczywisty I	Skorygowany stan ludności I	Skorygowany stan ludności II
2002 V	x	x	x	999 292 ^b	X	999 292 ^b	916 448 ^c
2002 XII	-448	-2567	-3 015	996 277	-3 737	995 555	912 711
2003	-1 149	-3944	-5 093	991 184	-6 331	989 224	906 380
2004	-880	-3155	-4 035	987 149	-5 273	983 951	901 107
2005	-885	-2847	-3 732	983 417	-4 970	978 981	896 137
2006	-888	-4408	-5 296	978 121	-6 534	972 447	889 603
2007	-1 049	-3799	-4 848	973 273	-6 086	966 361	883 517
2008	-575	-3156	-3 731	969 542	-4 969	961 392	878 548
2009	-387	-1557	-1 944	967 598	-3 182	958 210	875 366
2010	-694	-1639	-2 333	965 265	-3 571	954 639	871 795
2011 III	-173	-410	-583	964 682/ 953 747 ^d	-892	953 747 ^d	870 903
2002-2011	-7 128	-27482	-34 610	-34610/ <u>-10935</u> -45545	-45 545	-45545	-45 545

^a W granicach administracyjnych z lat 1975-1998.

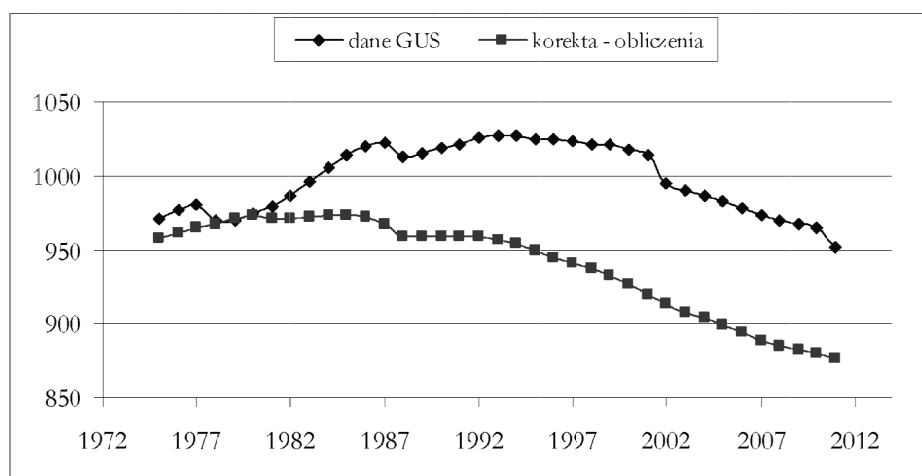
^b Ludność faktyczna NSP 2002.

^c Ludność faktyczna według NSP 2002 pomniejszona o migrantów długookresowych.

^d Ludność faktyczna NSP 2011. Tab. 53, s. 212.

Źródło: [Dybowska, tab. 54, s. 203].

Dane zawarte w tab. 1-3 przedstawiają liczbę ludności województwa opolskiego publikowaną w ramach oficjalnej statystyki GUS (ludność faktyczna) oraz liczbę wyznaczoną z uwzględnieniem nierejestrowanej migracji. Na rys. 1 zaprezentowano graficznie rozbieżności między danymi GUS dla województwa opolskiego a wynikami obliczeń w latach, dla których dostępne są dane z ewidencji bieżącej w aktualnym podziale administracyjnym kraju, tzn. z gminą jako podstawową jednostką podziału terytorialnego.

Rys. 1. Wykres obrazujący różnicę pomiędzy liczbą ludności województwa opolskiego opublikowaną przez GUS i wynikającą z obliczeń dla lat 1975-2011

Źródło: Opracowanie własne.

3. Projekcja liczby ludności województwa opolskiego do 2030 r.

Na podstawie danych dotyczących liczby ludności na stałym obszarze województwa opolskiego w latach 1950-2011 (obliczonych z wykorzystaniem współczynników ruchu ludności dla lat 1950-1974, a w latach 1978-2011 korygowanych o nierejestrowaną migrację) dokonano estymacji funkcji trendów. Ocena wzrokowa przebiegu obliczonych wartości skłoniła do rozpatrzenia następujących teoretycznych funkcji trendu: logarytmicznej, potęgowej, wielomianowej i wykładniczej.

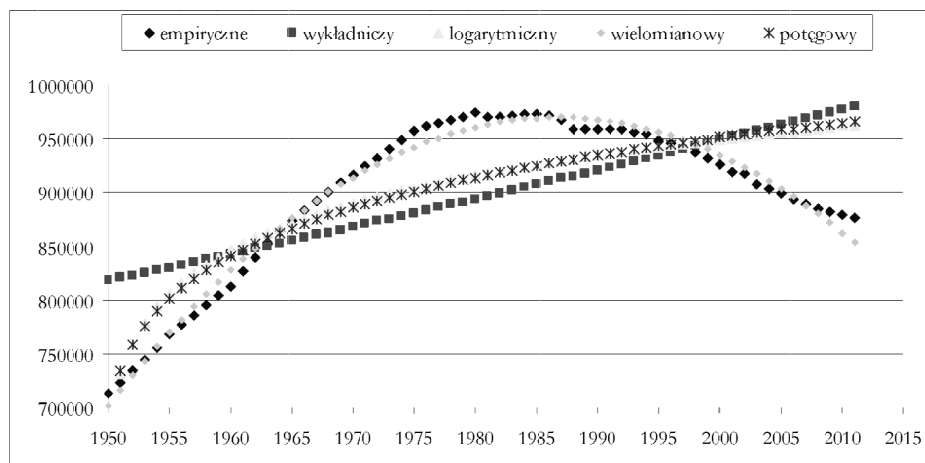
Tab. 4. Wyniki estymacji parametrów modeli i wartości współczynnika dopasowania modelu do danych w modelach nieliniowych

Model	Równanie modelu po estymacji parametrów	Dopasowanie modelu do danych
wykładniczy	$Y = 785453,47 * e^{0,005 * t}$	29,81%
logarytmiczny	$Y = 650727,58 + 82273,35 * \ln t$	59,22%
wielomianowy	$Y = -216,00 * X^2 + 15839 * X + 679968,51$	97,46%
potęgowej	$Y = 668015,69 * X^{0,097}$	60,56%

Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika z tab. 4, najlepiej dopasowany do danych empirycznych jest trend wielomianowy. Współczynnik dopasowania modelu do danych ma wartość najbliższą 100%. Estymacji parametrów strukturalnych modelu i obliczeń warto-

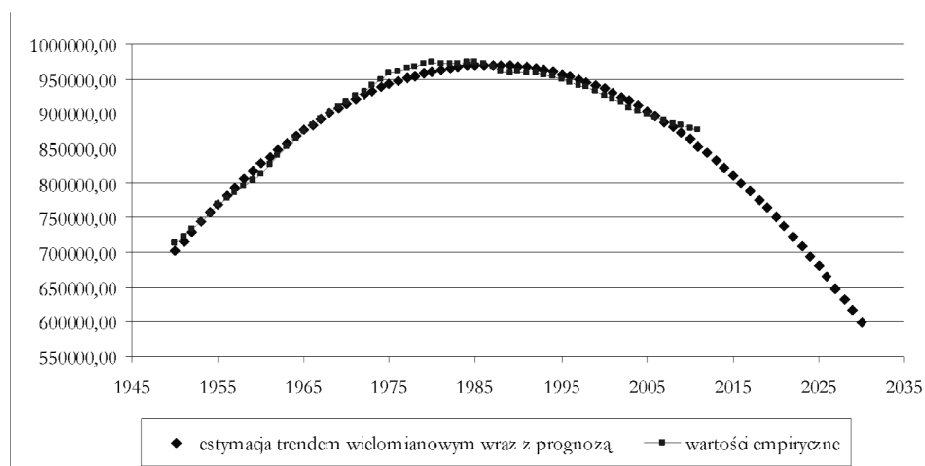
ści współczynnika dopasowania modelu do danych dokonano na podstawie metod adekwatnych dla modeli nieliniowych. Rys. 2 przedstawia wyniki tych estymacji.

Rys. 2. Wybrane postacie modelu i ich dopasowanie do danych empirycznych

Źródło: Opracowanie własne.

Funkcja wielomianowa najlepiej oddawała proces zmian zaludnienia województwa opolskiego w latach 1950-2011, dlatego przeprowadzono projekcję do 2030 r. z wykorzystaniem tej funkcji. Na rys. 3 zaprezentowano wyniki tej projekcji.

Rys. 3. Model trendu wielomianowego wraz z projekcją do 2030 r. na tle danych empirycznych

Źródło: Opracowanie własne.

Jak wynika z przeprowadzonych obliczeń, populacja mieszkańców województwa opolskiego na jego stałym obszarze, licząca w 1950 r. ok 700 tys. osób, wzrastała liczebnie do 1978 r. Po uwzględnieniu nierejestrowanej migracji można mówić o pierwszym zmniejszeniu liczby ludności już w 1979 r. i ponownie w 1981 r. Od 1985 r. natomiast mamy już do czynienia z systematycznym (oprócz 1990 r.) zmniejszaniem się liczby ludności. W 2011 r. liczba mieszkańców wynosiła 871 tys., czyli mniej więcej tyle ile liczyła w połowie lat 60. XX w. W nadchodzących latach, gdyby utrzymała się dotychczasowa tendencja (od 2000 r. w województwie opolskim rejestruje się coraz większą przewagę zgonów nad urodzeniami, a ujemne saldo migracji też się pogłębia), ubytek liczby ludności może wynieść 120 tys. do 2020 r. i kolejne 150 tys. do 2030 r. Województwo opolskie mogłoby wówczas liczyć ok. 600 tys. mieszkańców, czyli znacznie mniej niż w 1950 r.

Oczywiście przytoczone wartości należy traktować jedynie jako szacunkowe, jednakże podanie ich może spełnić funkcję ostrzegawczą zarówno dla władz regionu, jak całego kraju, z jakim przebiegiem zmian zaludnienia możemy mieć do czynienia. Niewątpliwie potrzebna jest na bieżąco korekta liczby ludności, tym bardziej jeśli ma ona być podstawą prognozowania jej przyszłych stanów.

Podsumowanie

Analiza zmian zaludnienia województwa opolskiego pozwalała prześledzić stan populacji pozostającej na obszarze, który opuszcza z dużą intensywnością przez prawie trzy pokolenia (lata 1950-2011) część jego mieszkańców⁷.

W wyniku przeprowadzonych obliczeń potwierdzono hipotezę o wejściu populacji mieszkańców województwa opolskiego w fazę depopulacji, zanim wystąpił ujemny przyrost naturalny, oraz o zawyżeniu w oficjalnej statystyce danych na temat liczby ludności.

Porównanie oficjalnych danych z zakresu statystyki ludności z wynikami przeprowadzonych obliczeń wskazuje na wadliwość stosowanej przez GUS kategorii ludności faktycznej w przypadku obszarów charakteryzujących się intensywnymi migracjami, z których znaczna część nie jest odnotowywana w ewidencji bieżącej, a tak właśnie obecnie się dzieje z migracjami o charakterze czasowym. W Polsce do 1989 r. przyczyna niekompletności informacji na temat salda migracji zagranicznych była związana z emigracją, która odbywała się pod

⁷ Tradycja wyjazdów zarobkowych ludności rodzimej sięga czasów przynależności Śląska Opolskiego do Niemiec, który był w ówczesnym państwie niemieckim obszarem peryferyjnym.

pozorami wyjazdów turystycznych. Zliberalizowanie przepisów paszportowych skłaniało wiele osób chcących opuścić kraj, zwłaszcza na Śląsku Opolskim, do ubiegania się o paszport w ramach ruchu turystycznego, a nie o oficjalne pozwolenie na wyjazd. Turysta nie jest migrantem, dlatego informacja o takich wyjazdach nie znajdowała odzwierciedlenia w statystyce migracji operującej faktami zameldowania/wymeldowania z pobytu stałego.

Dopóki w oficjalnie publikowanych danych o liczbie ludności nie będzie bilansowana kategoria ludności rezydującej⁸, nieodzowne jest korygowanie liczby ludności faktycznej dla prawidłowej oceny nie tylko stanu, ale i zmian zaludnienia na różnych obszarach Polski, nie tylko województwa opolskiego, gdyż Polska jako cały kraj również ponosi znaczne straty ludności w wyniku migracji zagranicznych.

Skorygowane dane o liczbie ludności mogą być dopiero podstawą przygotowania właściwych prognoz. Kategoria ludności faktycznej, jak starano się wyjaśnić na przykładzie województwa opolskiego, nie oddaje prawidłowo liczby ludności w sytuacji występowania intensywnych migracji, które nie są odnotowywane w ewidencji bieżącej.

Literatura

- Dybowska J. (2013), *Przemiany demograficzne w regionie o nasilonej migracji zagranicznej na przykładzie województwa opolskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Kotowska I.E. (2014), *Uwagi o reorientacji podejścia do procesu dostosowań do zmiany demograficznej w Europie*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1(164).
- Rauziński R. (1991), *Ludność na Śląsku 1945-1990*, WSI, Opole.
- Sakson B. (2002), *Wpływ „niewidzialnych” migracji zagranicznych lat 80. na struktury demograficzne Polski*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2002.

DEMOGRAPHIC CONDITIONS AND THE EFFECT OF DEPOPULATION IN THE OPOLE PROVINCE

Summary: The changes in population of the Opole province between 1950 and 2010 are the example of the condition of the population which has experienced for over 2 generations the most intensive emigration in Poland concerning native residents of this area. Migration losses both within internal and international migration brought on depopulation.

⁸ Kategoria ludności rezydującej uwzględnia informacje o liczbie osób długotrwale (co najmniej 12 miesięcy) przebywających poza granicami kraju, jak i o cudzoziemcach długotrwale przebywających na terenie kraju.

tion of Opole Silesia, which started in the middle of 1980s, many years earlier than the natural decrease was observed. Finding this state of affairs was possible after calculating the unrecorded migration based on the comparison of census data and population registration system. We can already speak about closing a certain demographic cycle in Opole Silesia since the moment of partial exchange of inhabitants after the end of World War II and settling the area with new residents, till the recent census in 2011. The population which had about 700 thousand inhabitants in the moment when the Opole province was established on its permanent territory, reached the biggest number of residents at the end of 1970s and the beginning of 1980s, most probably never reaching 1 million inhabitants, and in 2011 after the correction which took into consideration the unrecorded migration the number was 871 thousand residents. In the coming years the number of inhabitants of the Opole province may decrease, as the multinomial function shows, even up to 750 thousand and in 2030 to 598 thousand, so considerably below the level from 1950.

Keywords: depopulation, unregistered migration, actual population, population size correction, multinomial function.